

Др Радмило Н. Маројевић

ЊЕГОШЕВ СТИХ „ЗБИЛИ ТИ СЕ СНОВИ НА ТУРЧИНА!“ [ГВ 518] С МОРФОЛОШКОГ И СЕМАНТИЧКОГ СТАНОВИШТА*

У серији радова у којима се упоређују лексичке и фразеолошке јединице које употребљава Стефан Митров Љубиша у *Пријовијесцима црнојорским и њиморским* с одговарајућим јединицама из Његошевих пјесничких дјела овај чланак једно је од синтетичких поглавља. Анализиране лексеме и фраземе бацају свјетло на значење Његошевих израза, али и на могући језички утицај пјесника с Његуша на свог млађег савременика, прозног писца из Паштровића, који је био Његошев сљедбеник и приврженик. У овом раду ограничавамо се на један занимљив примјер који је у Љубишиној приповјести преображен у специфичну антикрилатему.

Кључне ријечи: Петар II Петровић-Његош, спјев *Горски вијенац*, Стефан Митров Љубиша, *Пријовијесцима црнојорске и њиморске*, коментари спјева *Горски вијенац*.

1. Израз *збили се* (коме) *снови на* (кога), посвједочен у 518. стиху *Горској вијенца*, тумачен је на два начина.

Једни, погрешно, облик *збили се* читају с краткосилазним акцентом на првом слогу и полазе од тога да је то радни глаголски придјев у функцији (крњег) перфекта у значењу ‘твоји снови су се сабили, концентрисали на Турке’. Такво тумачење налазимо у прва два коментара *Горској вијенца* (1, 2), у критици Л. Гојнића (3), у неким коментарисаним издањима спјева из четрдесетих година XX вијека (4–6), најзад у критици Ј. Вуковића (7), која је инспирисала Р. Јовићевића у покушају да тумачење ортографски аргумендује (8). Ово тумачење покушао је рехабилитовати М. Стевановић, дајући му предност над другим [види т. 5], што је опет понукало једног савременог,

* Рађено у оквиру научног пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића-Његоша у оригиналу и руским преводима“ Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

вишеструко некомпетентног приређивача и коментатора *Горској вијенца* да га, не помињући друго и тачно, презентира читаоцима као своје [види т. 6].

1.1. Наведено тумачење најприје је изнио први коментатор спјева, Стефан Митров Љубиша, али у пренесеном смислу: „Sve sanjaš o Turcima“ (ЉУБИША 1868/2017: 27).

1.2. Затим га је, као једино тумачење, у првих осам својих издања наводио Милан Решетар комбинујући своје дословно с Љубишиним пренесеним значењем: „скупили су ти се снови на Т[урчина], једнако о Т[урчину] мислиш“ (РЕШЕТАР 1890: 116; исто у: РЕШЕТАР 1892, 1920); „сабили (скупили) су ти се снови на Т., једнако о Т. мислиш“ (РЕШЕТАР 1923: 39). У посљедња два издања коментатор наводи оба тумачења, али предност даје овом [види т. 3.(3)].

1.3. Љубишино тумачење је образлагао Лабуд Гојнић, у критици првог Решетаревог издања: „У Ц. Г. рећи ће се човјеку замишљену: шта ти се, чоче, то збива у глави (што то премишљаш, мислиш). Па то се да виђети и из другог стиха, који није ништа готово него тумачење првог. – Мићуновић вели: / Збили ти се снови на Турчина; / а ја зебем од много мишљења. / Шта је то већ: Ти много мислиш о Турчину, а ја чисто зебем – бојим се од тога, јер није добро кад човјек дуго премишља. Кад би се горњим стихом исказивала жеља, морао би зац[и]јело друкчије гласити“ (ГОЈНИЋ 1891: 639).

По Латковићевој оцјени, Лабуд Гојнић је за Решетара представљао велики ауторитет у питањима тумачења појединих стихова *Горској вијенца* (ЛАТКОВИЋ 1930: 152). Зато се може претпоставити да је Гојнићева подршка утицала да се Решетар држи погрешног објашњења наведеног стиха у свих својих десет издања. А Гојнић је овдје успоставио аналогију која не стоји. Ако се и може рећи (у безличном облику) *шта ти се збива у глави?* у значењу ‘шта ти се у глави дешава, тј. шта мислиш’, не може се глагол свршеног вида (у значењу ‘десити се’) употријебити у индикативној конструкцији (и у личном облику) *збили [су] ти се снови на Турчина. Ипак је индикативно да и Гојнић полази од глагола *збијти се*¹ ‘десити се’, а не од глагола *збијти се*^{II} ‘сабити се’ [види т. 6]. То је једно.

Друго, 519. стих *Горској вијенца* синтаксички се надовезује, налазећи се у опозицији према њему, на 517. стих (са којим чини независносложену супротну реченицу): *крујно нешићо учиш у њамети, а ја зебем од много мишљења*. А стих 518, несумњиво с опативним значењем, представља уметнуту реченицу, коју ми стављамо у заграду: (*збили ти се снови на Турчина!*). У рукопису *Горској вијенца* стих се иначе налазио између двије повлаке [види т. 7].

И треће, коментар Лабуда Гојнића могао би се издвојити у прву хибридно рубрику: тачан глагол, нетачна семантизација [уп. т. 2.(5)].

1.4. Тумачећи стихове 517–518. као цјелину, од овог објашњења полази Трифун Ђукић, али и он комбинује пренесено и дословно значење: „Нешто важно проучаваш и размишљаш; све су ти мисли окренуте на Турке, само о њима сањаш“ (ЂУКИЋ 1941: 148).

1.5. Прво тумачење даје, објашњавајући стихове 517–518, и Антун Барац: „Nešto krupno razmišljaš u pameti; svi su ti se snovi sabili (zbili) oko Turaka“ (BARAC 1947: 174).

1.6. У коментару стихова 510–518. од овог тумачења очито полази и С[алко] Назечић: „Вук Мићуновић наставља мисао кнеза Јанка, јер је и он за брзу одлуку. Зато тражи од владике да отршава (отпусти) људе који чекају на његову одлуку и замјера му што се некако спleo (замрсио), нешто крупно мисли, а стално су му на памети домаћи Турци“ (НАЗЕЧИЋ 1947: 156).

1.7. У опсежном приказу првог издања *Цјелокућних дјела* Ј[ован] Вуковић је оспоравао тумачење за које се Видо Латковић определијелио: »Неће бити добро ни Вуловићево ни Банашевићево тумачење (у основи исто) за стих 518. [...] пре ће бити на своме месту тумачење које је Решетар дао још у првом свом издању *Горској вијенца* (в. и код Ђукића). И Вуловић се од објашњења које Л[атковић] овде наводи оградио пошто је чуо од једнога Херцеговца који је знао *Горски вијенац* напамет „да ће то значити: све једнако о Турчину мислиш“ (в. *Просвешћени власник*, Бгд, 1891, стр. 59). Ја мислим да би за смисао за који се Л[атковић] с Вуловићем и Банашевићем опредељује Његош употребио знак узвика, као што то у сличним случајевима чини (в. текст првог издања)« (Вуковић 1955: 333). – Св[етислава] Вуловића Ј[ован] Вуковић нетачно интерпретира: Вуловић се није од свог тумачења оградио пошто је чуо од једнога Херцеговца „да ће то значити: све једнако о Турчину мислиш“ него је то мишљење само навео, без икаквог коментара [види т. 3.(1)]. Интерпункција првог издања, с повлаком на крају анализираниог стиха, а нарочито рукопис, у коме је повлака и на крају претходног стиха [види т. 7], нимало не иду у прилог тумачења за које се Вуковић опредјељује, закључили смо преглед историје питања о погрешном тумачењу 518. стиха *Горској вијенца* у монографији *Текстологија Горској вијенца*, која је приложена критичком издању спјева (МАРОЈЕВИЋ 2005а: 626–628).

1.8. Вуковићеву аргументацију Видо Латковић није прихватио: он не мијења коментар 518. стиха *Горској вијенца* у допунском тиражу првог издања које је поново слагано (Бошковић–Латковић 1957: 169) [види т. 2.(6)]. Напоменимо да је Латковић први разматрао Његошеву биљешку о интерпункцији и узимао је у обзир у издањима *Горској вијенца* која је приређивао најприје сам, а онда у сарадњи с Радосавом Бошковићем, али му сугестија Јована Вуковића очито није била убједљива.

Не мијења своје полувјековно тумачење ни Никола Банашевић у својим (критичким) издањима *Горској вијенца* [види т. 2.(3)], али је истраживач говора Пиве и Дробњака ипак инспирисао Радојицу Јовићевића да покуша, Вуковићевим аргументом, образложити перфекатско тумачење спорног стиха.

Прије него што је написао студију о значењу стиха „Збили ти се снови на Турчина“ Радојица Јовићевић је објавио рад *Јован Вуковић као њеџошолоџ*. У њему он подробно цитира и парафразира Вуковићево разматрање тога

стиха, па га чак у фусноти библиографски допуњује, али је грешком навео десето Решетарево издање, у којем се наводи и друго, оптативно тумачење облика, умјесто првог издања, у којем је представљено само прво, перфекатско (Јовићевић 2004: 41).

У студији о значењу стиха „Збили ти се снови на Турчина“ Радојица Јовићевић подробно и прегледно излаже историју питања о тумачењу 518. стиха *Горској вијенца* и начину његове ортографске презентације, па цитира и мишљење Јована Вуковића [види горе т. 7] апострофирајући да, ако би стих значео „да Бог да твоји зли снови, који те канда муче, Турчину зло наслутили, тј. на њему се сан испунио (збио, догодио)“, онда би Његош – по ријечима Јована Вуковића – иза тога стиха употребио знак узвика („као што то у сличним случајевима чини“). Затим развија Вуковићеву идеју: „*Те сличне случајеве, међутим, треба полагати не само у првоме издању* (како упућује Јован Вуковић), *већ и у сачуваноме делу рукописа Горској вијенца*, где се види аутентична Његошева интерпункција“ (Јовићевић 2007: 61) – и наводи неколико „сличних случајева“ према рукопису *Горскоја вијенца* уз закључак да је тешко повјеровати да би Његош изоставио знак узвика да је имао у виду оптативно значење.

Јовићевићеву студију пропратићемо неколиким оцјенама, дјелом општим и дјелом конкретизованим и критичким.

Прва општа оцјена тиче се значаја Јовићевићевог (иницијално Вуковићевог) коментара 518. стиха *Горској вијенца*: то је први коментар у којем се и о б р а з л а ж е прво, перфекатско тумачење спорног облика – наводи се аргументација која би га могла подупријети.

Друго. Кад се чита Јовићевићева студија од почетка па скоро до краја, стиче се утисак да појединости ауторова погледа на историју питања (која је, додуше, у мом критичком издању већ била презентирана) иду ка томе да се потврди друго, оптативно тумачење облика. А то говори у прилог објективног (и свестраног) приступа литератури питања.

Питање је, међутим, (прелазимо на прву конкретизовану критичку оцјену), колико је анализа Његошеве интерпункције довољан аргуменат за потврду перфекатског значења облика. Његош, а и савремени му приређивачи његових текстова, често пишу знак узвика (а и знак питања) у н у т а р реченице и ширег синтаксичког периода означавајући њима узвичну (односно упитну) интонацију која се претпоставља за поједине ријечи или конструкције. То се види и из једног од примјера које Јовићевић наводи:

Нека б'уде борба н'епрестанā,
нека б'уде што бити не може:
нек' а'д прождре, покоси Сатана –
на гробљу ће изнићи цвијеће
за д'алекб неко покољење!

[ГВ 658–662].

Прва три стиха синтаксичког периода у рукопису се завршавају знаком узвика:

Нека буде борба непрестана!
нека буде што бити неможе –!
некъ адъ прождре, покоси сатана!
[ВГ л. 8 об.],

иако су стихови 658–662. несумњиво једна реченица, а облик *нека* опет – у словни везник у значењу ‘па и да’, а не императивна рјечца, како смо ми то показали, најприје у студији *Монолої владике Данила* „Ће је зрно клицу заметнуло...“ (*кријтика досадашњих ѿумачења и научно издање ѿексиа*) (МАРОЈЕВИЋ 2005б). А та реченица значи: „Па и да се борба никад не заврши (тј. да се не заврши нашом побједом), па чак и да се деси немогуће – да нашу земљу покори Турска и да нас Турци све поубијају, наша жртва има смисла јер ће надахнути неко будуће покољење да извојује слободу“. Још је очигледнији примјер из 47. стиха:

Дã кад главу раздобиш тијелу,
у мучењу издишу членови.
[ГВ 47–48],

у којем је пјесник ставио знак узвика иза првог слога, иза узвичне рјечце *gã* у значењу ‘о, ма’ која има ослабљен (побочни) акценат, а не иза глагола нулте конјугације *gã* у значењу ‘јесте’ с главним акцентом и с реченичком парцелацијом, како се стих често нетачно интерпретира:

да! кадъ главу раздобишъ тиелу,
у мученю <умиру> издишу членови –
[ВГ л. 1 (у угластим заградама је прецртани текст)].

Недавно пронађени Његошев аутограф пјесме *Сировод ѿраку С. Милуѿиновића* показује (уп. МАРОЈЕВИЋ 2023: 244) да је пјесник ставио знак узвика и иза везника *gã* кад он у контексту има главни акценат (у 9. шеснаестерцу):

Да! све зраке заробљне мрчавама одъ облака,
Къ свеобштем у треба диску да се свака врати зрака –
[СП 9–10].

Већу тежину има друга конкретизована критичка оцјена: требало би да коментатор оспори аргументе који иду у прилог оптативног значења, рекло би се: као крунски докази. То су, прије свега, првобитна верзија Његошевог стиха: „– / збио ѿи се санакъ [на Турчина –]“ [ВГ л. 6 об.], а и интертекстуална веза с фолклорним стихом: „На тебе се таки санак збио!“ Не само што аутор студије те аргументе наводи (из мог коментара и других извора) него и не

покушава да их оспори. Напротив, он истиче: „Формалу дво[с]мисленост облика *збили се*, о коју су се спотицали и они тумачи за које се то не би очекивало, Радмило Маројевић је отклонио разјашњавајући је и акценатски и морфолошки. [...] Додао бих: облик *збили се* у оптативном значењу има, дакле, исти акценат (дугоузлазни) као и облик *би́ли* у отпоздраву *Живи би́ли!* или у изреци *Живи би́ли, ња виг(ј)ели!*“ (ЈОВИЋЕВИЋ 2007: 57–58).

Неизражена је остала претпоставка да је пјесник обликом једнине једног глагола хтио да изрази оптативно значење ‘нека се збуде (санак)’, а онда се предомислио те је употријебио облик множине другог глагола у перфекатском значењу ‘сабили су се (снови)’. Завршићемо преглед првог дијела историје питања реторским питањем: је ли вјероватна оваква претпоставка?

2. Други облик *збили се* читају са дугоузлазним акцентом на првом слогу и полазе од тога да је то радни глаголски придјев у функцији оптатива у значењу ‘нека се твоја страховања збуду (остваре, обистине) на потурицама, о њихову главу’. И то је тумачење – тачно. Први је наведени стих овако протумачио Св. Вуловић, супротстављајући то своје тумачење мишљењу једног анонимног Херцеговца [види т. 3.(1)], и Л. Томановић (1), а од коментатора *Горској вијенца* први му је дао предност Б. Ковачевић [види т. 3.(4)]. Први од коментатора *Горској вијенца* само ово тумачење даје Ђ. Радовић, али са нетачним глаголским обликом: *збије умјесто *збуде* (5). Друго тумачење је специјално образлагао В. Латковић [види т. 4] прихвативши га и у своме коментару (6). Вуловићево објашњење новом аргументацијом су употпунили Љ. Стојановић у критичком чланку (2), Д. Вушовић у свом коментару који за живота није био објавио (4), Слободан Томовић у својим коментарима (7), а Никола Банашевић и у чланку и у коментарима (3). И последње невјерне Тõме ово тумачење су прихватили кад је оно било подупрто сингуларним обликом *збио се сан(ак)* из Његошевог аутографа и из пјесме коју је Вук насловио *Женидба Максима Црнојевића* (8).

2.1. Приказујући прво издање *Горској вијенца* с коментаром Милана Решетара (РЕШЕТАР 1890), у непотписаној критици уредник *Нове Зетје* Л[азар] Томановић наводи „нека нетачна тумачења Решетарева“, међу њима и сљедеће: „Збили ти се снови на Турчина, значи, да се збуду, да се обистине на Турчина, а не: ‘супили су ти се снови на Т., једнако о Т. мислиш’“ (ТОМАНОВИЋ 1891: 24).

2.2. У критици осмог издања *Горској вијенца* с коментаром Милана Решетара (РЕШЕТАР 1923), Љуб[омир] Стојановић прихвата Вуловићево тумачење, уз сљедеће образложење: „Ја држим да је пок. Вуловић боље погодио кад је рекао да *збили се* долази од глагола *збийи*, *збудем*, и да ово није перфекат већ партицип за жељу, јер владика све о неком злу слуги: у образу је дошао као земља, сам се шета по пољу, нити што једе нити може заспати, крупно нешто учи у памети, па нека му се збуду снови на Турчина!“ (СТОЈАНОВИЋ 1923: 333).

2.3. Никола Банашевић није мијењао коментар 518. стиха *Горској вијенца*: он прихвата оптативно значење облика и у чланку (1925) и у издањима (прво је из 1973).

У чланку написаном поводом осмог Решетаревог издања (РЕШЕТАР 1923) Никола Банашевић се осврће и на значење 518. стиха: „Г. Решетар [...] узима да *збиџи* од *сабиџи* значи овде *скуџиџи*. Ми држимо да је то тумачење потпуно погрешно, јер се глагол *збиџи се* употребљава у Црној Гори и у једном другом значењу и то баш у сличним фразама. *Збиџи се* значи и *гоџо-гиџи се*, па онда *исџуниџи се*, и када се некоме каже ‘Збили ти се снови на Турчина’ то значи: ‘Оно што си ти сањао, не испунило се, не догодило се теби него Турчину!’ Али то се не каже само оном ко је рђаво сањао за време спавања, него и оном ко је суморан, ко се бори с неким тешким мислима, које човека муче као и тешки снови. Дакле, Вук Мићуновић не констатује да владика једнако мисли о Турчину него изражава жељу да се све оно о чему владика размишља и што га мучи сручи на непријатеља, на Турчина“ (БАНАШЕВИЋ 1925: 59).

Касније, кад је приредио своје издање *Горској вијенца*, тумачећи стихове 517–518. као цјелину, Банашевић овако објашњава наведени стих: „О нечему крупном размишљаш. Нека се све зло на које мислиш и које сањаш сруши [сручи – Р. М.] на непријатеља. Вукова пословица бр. 2884 каже: ‘Ко о чему мисли, о ономе и сања.’“ (БАНАШЕВИЋ 1973: 209; исто и у: БАНАШЕВИЋ 1993: 209). У Банашевићевом коментару реконструирамо штампарску грешку: умјесто *сруши, како је одштампано у свим његовим издањима *Горској вијенца*, треба да стоји *сручи*, како је наведено у чланку (БАНАШЕВИЋ 1925: 59).

2.4. У свом коментару *Горској вијенца* (који за живота није објавио) Данило Вушовић је тачно објаснио и анализирани стих: „Твоји снови, твоје слутње десили се, збили се Турцима (а владика слути велико зло)“ (ВУШОВИЋ 2004: 191).

2.5. Ђуза Радовић полази само од овог тумачења (али са нетачним глаголским обликом: *збије умјесто *збуде*): „нека се зло о којему ти мислиш збије на Турцима, падне на Турке“ (РАДОВИЋ 1947: 191).

Коментар Ђузе Радовића могао би се издвојити у другу хибридную рубрику: нетачан глагол, тачна семантизација [уп. т. 1.(3)].

2.6. Друго тумачење прихвата Видо Латковић (Бошковић – Латковић 1952: 169), али се он не позива на своје тумачење [види т. 4] него цитира одломке из објашњења Светислава Вуловића [види т. 3.(1)] и Николе Банашевића [види горе т. (3)], али их цитира нетачно и (у првом издању *Цјелокујних гјела*) ијекавизира Банашевићев екавски текст.

Зашто се Латковић у свом коментару не позива на свој чланак? Свакако зато што је поштовао научни примат наводећи прва тачна тумачења – није поновио оно што се замјерало Милану Решетару који (у каснијим издањима) уопште не помиње своје претходнике чији је коментар преузео.

2.7. Од другог тумачења полази и Слободан Томовић тумачећи заједно стихове 517–519: „Дубоко си се замислио, учиш или проучаваш проблем у себи, а ја управо од тако прекомјерног размишљања страхујем, зебем. ‘Збили ти се снови на Турчина’: пошто је извјесно да оно о чему размишљаш – тачније, на јави сањаш – није весело, нека се твоја мрачна предвиђања и снови остваре или обистине на непријатељима нашега народа, Турцима“ (Томовић 1986: 113).

2.8. Одличан зналац Његошева дјела и народне поетске традиције, Рат(к)о Чолаковић, родом из Риђана код Никшића, дуго се опирао оптативном тумачењу анализираниог стиха. Прихватио га је тек онда кад сам као аргументе навео двије сингуларне потврде *збио се санак (на њебе, на Турчина)!* из народне пјесме коју је Вук насловио *Женидба Максима Црнојевића* (прва) и из Његошевог рукописа (друга).

3. Трећи наводе оба тумачења, дајући предност једном или другом: Светислав Вуловић (1), Љубомир Стојановић (2) и Божидар Ковачевић (4) – тачном, а Милан Решетар (3) – погрешном.

3.1. У студији посвећеној првом (Кирстеовом) преводу спјева на њемачки језик, Свет[ислав] Вуловић наводи оба тумачења, али предност даје другом, које је он први и формулисао: „Ја мислим, да овај стих значи: да Бог да твоји зли снови, који те канда муче, Турчину зло наслутили, т.ј. на њему се сан испунио (збио, догодио); али ми један прост Херцеговац, који *Горски Вијенац* на памет и Црну Гору у накрст зна, рече, да ће то значити: све једнако о Турчину мислиш, да је, дакле, овде *збили се* = скупили се“ (Вуловић 1886: 32–33 (претходно у: *Самоуџрава*, Београд, 20. јула 1886, I, бр. 67, 1)).

3.2. У критици првог Решетаревог издања *Горској вијенца* (РЕШЕТАР 1890) Љуб[омир] Стојановић прихвата тумачење Светислава Вуловића: „Вуловић мисли да овај прошаста придев долази од глагола *збиџи*, *збудем*, и да није овде у прошлом времену, него да се овде њиме казује жељење, да дакле овај стих значи: Да бог да се твоји снови, твоје црне слутње, на Турчину, а не на нама, испуниле! И ја тако мислим. Према томе ваља изменити и интерпункцију. Треба се сетити да то говори Вук Мићуновић, онај исти који је чуо монологу владике Данила, којим се почиње спев, и тешио га и храбрио“. Затим цитира мишљење „једног простог Херцеговца“ [види горе т. (1)], и за њега каже: „Једва да ће ово овако бити“ (СТОЈАНОВИЋ 1891: 59).

3.3. У посљедња два своја издања *Горској вијенца* Милан Решетар наводи оба тумачења, али сам остаје код првог [уп. т. 1.(2)]: „сабили (скупили) су ти се снови на Т., једнако о Т. мислиш; други узимљу да то значи: Бог дао да се оно зло о којему сновиш (које предвиђаш) испуни на Турчину“ (РЕШЕТАР 1928: 34; цит. по: РЕШЕТАР 1940: 34).

3.4. Оба тумачења наводи и Божидар Ковачевић, али предност даје другом: „Може се двојачко тумачити: 1) све мисли и сви снови сабили ти се на једно: све мислиш о Турцима; 2) сва та зла која снујеш нека се десе (збуду)

Турцима; нека оду на Турке, а не на нас. – Мислим да је тачније друго тумачење“ (Ковачевић 1940: 44).

4. У другом дијелу чланка *Неколико мјеста у „Горском вијенцу“ (поводом коментара њ. Решетара)* Видо Латковић даје историју питања о тумачењу 518. стиха *Горској вијенца* и наводи аргументацију у корист другог, тачног тумачења разматраног фразеологизма: „Преводилац дела на немачки, Ј. Кирсте, (чији је превод штампан 1886, дакле пре првог издања *Г. в.* с коментаром г. Решетара) стих је превео: ‘Mögen sie dir in Erfielung gehen’. (Нека би ти се (снови) испунили). Израз *збијти се*, који се иначе двојако тумачи, Кирсте је правилно разумео (испунити), али превод ипак није најсрећнији. По том преводу, наиме, могло би се мислити да је владика Данило сневао о лепим стварима и да је Мићуновић пожелео владици да му се ти снови испуне. А није тако: владика је нешто тешко, зло, мислио (‘у образ си као земља доша’, каже му Мићуновић) и Мићуновић је пожелео да се те зле мисли испуне на непријатељу. Али пошто се у овом случају ради о значењу израза *збијти се*, то правилно разумевање Кирст[е]ово треба навести. Израз је правилно схватио и Св. Вуловић; он је, приказујући Кирстеов превод [С. Вуловић: ‘Његушев *Г. в.* у немачком преводу’, *Самоуправа* 1886], казао да збити се значи *гојодити се*. А г. Решетар је сасвим друкче разумео израз, за њега ‘збили ти се снови’ значи што и ‘сабили ти се (скупили ти се) снови’ и у том тумачењу, које је дао 1890, остао је доследан до данас. Г. Љуб. Стојановић је у два маха, 1891 и 1923, наглашавао да *збијти се* значи *гојодити се*, а такво тумачење дао је и г. Д-р Никола Банашевић [Д-р Н. Банашевић: ‘К тумачењу *Г. в.*’, *Лейојис*, 306, 1925, 57.], те је г. Решетар, тек у деветом издању 1928, уз своје погрешно мишљење унео и тачно Кирсте–Вуловић–Стојановић–Банашевићево. Своје тумачење г. Решетар је требао потпуно избацити. Реч *збијти се*, *збудем* најчешће се у значењу *исјунити*, *гојодити* и употребљава у Ц. Г. Отакар Колман, пристајући и сам уз тумачење Вуловић–Стојановић–Банашевић, наводи [О. Kolman: ‘Dva české překlady Njegošova *Horského Věnce*’, *Slavia*, VI, 394] једно место из народне песме *Женидба Максима Црнојевића*, где се иста реч у сличном случају употребљава у значењу *гојодити се*: ‘Зао санак сестрићу Јоване, / Бог годио и Бог догодио, / на тебе се такви санак *збио*’, што је један доказ више да се израз само тако може и тумачити“ (Латковић 1930: 154–155 (исправили смо очите штампарске грешке)).

Историја питања није потпуна: у погрешном тумачењу Решетара је подржао Л. Гојнић [види т. 1.(3)], а претходио му је С. М. Љубиша [види т. 1.(1)]. Тачно тумачење је, нешто прије Стојановића, и то без алтернативе, изнио уредник *Нове Зетје*, Л. Томановић [види т. 2.(1)].

5. Своје опширно тумачење 518. стиха *Горској вијенца* Михаило Стевановић је овако отпочео: „Глаголски облик *збили* у стиху:

Збили ти се снови на Турчина (518) –

коментатори су неједнако схватили. М. Решетар је у првоме своме коментару ово протумачио као крњи перфекат (без финитног глагола). И с обзиром на претходне стихове: *Сам се шећеш ђољем без никоја / ний шїю једеш, нїи засїай можеш / Крујно нешїю учиш у ѡамейи*, – логично је сасвим помислити да је песник хтео рећи стално размишљао о Турцима, сањаш о њима – другим речима: сви су ти се снови збили на Турчина. То је своје схватање задржао и у последњем, X-ом коментару, мада овде констатује да има и других тумачења, али не налази за потребно чак ни да објасни [вар.: да каже] у чему се она састоје, што значи да не верује у њих [вар.: да их је одбацивао]“ (СТЕВАНОВИЋ 1976: 47; цит. и варијанте наводимо по: СТЕВАНОВИЋ 1990: 80–81). – Ово последње запажање није тачно: Решетар у деветом и десетом издању ипак објашњава у чему се састоје друга тумачења [види т. 3.(3)].

У наставку Стевановић укратко излаже историју питања. Не помиње ни Банашевићев ни Латковићев чланак, као ни прве Решетареве критичаре (Л. Томановића и Л. Гојнића) нити коментар С. Назечића (у другој монографији не помиње С. Томовића, чији се коментар у међувремену појавио); Св. Вуловића нетачно интерпретира: Вуловић не каже да га је „поколебао један одличан зналац Његоша из Херцеговине, који му је рекао да ће то значити: све једнако о Турчину мислиш, да је, дакле, овде *збили се* – с к у п и л и с е“ [види т. 3.(1)]; понавља штампарску грешку у коментару Н. Банашевића: „Нека се све зло на које мислиш и које сањаш сруши [сручи – Р. М.] на непријатеља“. А затим каже: „Будући да граматички [вар.: морфолошки] нема никакве разлике између облика перфекта (крњег) и начина за жељу, овде ни у акценту, ни у било чему другоме, осим, можда, у интонацији, за коју не можемо знати каква је била у Његоша, па, како више интерпретатора у томе облику пре види оптатив него перфекат, и ми бисмо се с њима сложили када би се тим стихом завршавала Мићуновићева реч. Али с обзиром на то што он додаје – *а ја зебем од много мишљења* (519), за нас то пре говори да и оно *збили* (*їи се снови на Турчина*) иде у Владичино размишљање и у сну о Турцима и да *збили* *їи се* значи *збили су се*, *сконцентрисали су се* (снови на Турчина), а не: *нека ти се збију* (на Турчина) – да је то ипак, како је Решетар мислио, временски перфекат, а не жељни начин тога облика, како су мислили и многи други, па и први коментатор Горског вијенца, С. М. Љубиша [вар.: већ од првог коментатора Горског вијенца, С. М. Љубише]“ (СТЕВАНОВИЋ 1976: 48; цит. и варијанте наводимо по: СТЕВАНОВИЋ 1990: 81). – Из формулације није јасно да ли је Стевановић овдје хтео да каже да је и Љубиша мислио као и Решетар, што би било тачно, или је Љубиши приписао оптативно значење, што не би било тачно: први коментатор је полазио, додуше не од буквалног, али перфекатског индикативног значења ‘све сањаш о Турцима’ [види т. 1.(1)].

У критици прве монографије М. Стевановића, а та монографија је објављена под насловом *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца* (1976), овако смо оцијенили његов коментар 518. стиха: „За нас је

ипак прихватљивије мишљење других коментатора, по коме је оvdје радни придјев употријебљен као оптатив (са значењем: нека се све несреће којих се бојиш и које те у мислима прогањају сруче на Турке)“ (МАРОЈЕВИЋ 1978: 224 (екавски); цит. по: МАРОЈЕВИЋ 1999: 144). Као својеврсни одговор на ову нашу примједбу, у другој монографији, објављеној под насловом *О језику Горској вијенца* (1990), која је нека врста проширеног издања прве, последњи пасус коментара уз 518. стих проширен је са двије сљедеће реченице, у којима се аутор унеколико кориговао: „Али ми ипак немамо, и уопште се може рећи да нема, поузданих лингвистичких доказа на основу којих би се могло аподиктично тврдити да је песник дотични облик употребио у његовом временском (индикативном), а не у начинском (модалном) значењу. И тешко је, објективно говорећи, било којем од два изнета мишљења дати преимућство над оним другим“ (СТЕВАНОВИЋ 1990: 81).

Дакле, иако даје предност првом тумачењу (у обје монографије): „збили *ѝи* се значи збили су се, сконцентрисали су се (снови на Турчина), а не: нека ти се збију (на Турчина)“, Стевановић ипак закључује (само у другој монографији) да нема објективних показатеља у корист једног (индикативног) или другог (оптативног) тумачења глаголског облика.

И ново Стевановићево лингвистичко објашњење морамо кориговати: у оптативном значењу употребљава се други глагол, који у радном глаголском придјеву има други акценат (*збили ѝи се*), а у презенту – другу парадигму (*нека ѝи се збуду*), што значи да има „поузданих лингвистичких доказа“ за разликовање индикативног и оптативног значења. Стевановић, додуше, као и Ђуза Радовић прије њега [види т. 2.(5)], полази од нетачног глаголског облика: *збију умјесто *збуду*.

6. Александар Младеновић се, по правилу којем интуитивно слиједи, и оvdје приклања погрешном тумачењу у Стевановићевој редакцији, али се он не позива на извор (нити указује на друкчије мишљење): „твоји снови су се сабили, збили, сконцентрисали на Турке“ (Младеновић 1996: 187; исто у: Младеновић 2005: 49). Његов текстолошки поступак негативно смо оцијенили, двапут. Први пут, у првој расправи о текстологији *Горској вијенца*, концизно: „Александар Младеновић понавља погрешно тумачење 518. стиха [...]. По том тумачењу радни глаголски придјев *збили се* има функцију (крњег) перфекта и краткосилазни акценат на првом слогу. Стварно је у наведеном стиху посвједочен радни придјев другог глагола (са дугоузлазним акцентом на првом слогу) и са другом функцијом (оптатива): ‘нека се твоја страховања збуду (остваре, обистине) на потурицама, о њихову главу’. Као могући контекстуални оквир стиха може послужити израз *га Бої га* [д’аб’б’гд’а]“ (МАРОЈЕВИЋ 1997: 45–46; МАРОЈЕВИЋ 1999: 19). Други пут, у првом чланку о Младеновићевим антикоментарима, опширније, уз осврт на различита тумачења и критику Стевановићеве аргументације (МАРОЈЕВИЋ 1998: 79–80; МАРОЈЕВИЋ 1999: 173–174).

И Младеновић је двапут одговарао. У првом одговору, који је касније објављен, он само каже да анализирани стих „може имати два значења“ и да се он одлучио за једно, а ми за друго, па наставља: „Уз то Р. М. истиче да је прво тумачење ‘погрешно’ не наводећи за то никакав доказ, што је, разуме се, неприхватљиво“ (Младеновић 1999^a: 11). – Докази су наведени у даљој дискусији о наведеном стиху, у два чланка о Младеновићевим антикоментарима (МАРОЈЕВИЋ 1999: 173–174; МАРОЈЕВИЋ 2000: 180), а опсежније смо их навели и у одјелку 6.10 *Текстологије Горској вијенца*, монографије која је приложена критичком издању *Горској вијенца* (МАРОЈЕВИЋ 2005a: 625–636).

У другом одговору, који је писао раније, Младеновић опет најупорније брани погрешно тумачење стиха, али и набраја моје „грешке“: „Прва грешка Р. М.-а у овом цитату јесте та што он не помиње глагол *збиџи се*, који се јавља у 518. стиху, већ глагол *збиџи*. Друга грешка Р. М.-а је та што он помиње и глагол *збијаџи* који се не јавља у 518. стиху. И, најзад, трећа грешка његова је у томе што он није схватио значење глагола *збиџи се*, тј. *сабиџи се*, *скупиџи се*, *џрупиџи се*“ (Младеновић 1999^b: 89). – Реплицирали смо му овако: „Прве двије ‘грешке’ ја сам морао да направим: савремена лексиколошко-лексикографска теорија форму *збијаџи* посматра као облик несвршеног вида глагола *збиџи*, а форме *збиџи се* и *збијаџи се* као њихове рефлексивне облике (а А. М. то не зна). А трећу су грешку направили други (А. М. је некритички преузима): они нису знали да је у Његошевом стиху посвједочен глагол *збиџи се*¹ (наведимо га у свршеном и рефлексивном облику да даље не збуњује незнаног коментатора) чији радни глаголски придјев *збили се* (са дугоузлазним акцентом) има значење ‘обистинили се (дабогда)’, а не глагол *збиџи се*¹¹ чији радни глаголски придјев има краткосилазни акценат *збили се*. Дакле (и да завршимо дискусију о наведеном стиху): нису *се снови* владике Данила *збили* ‘сабили се, скупили се, груписали се’ на *Турчину* него се (семантичким) оптаивом исказује жеља“ (МАРОЈЕВИЋ 2000: 180), па смо цитирали кључну реченицу из Банашевићевог коментара.

7. Решетарево тумачење, које Стевановић није успио да рехабилитује [види т. 5], одбацујемо и као алтернативно. То тумачење одбацујемо, прво, из семантичких разлога – не може се природном сматрати конструкција у којој се нечији снови на некога збијају, глагол *збиџи/збијаџи (се)* нема такве семантичко-контекстуалне услове употребе. А друго, и из филолошких разлога, морамо га сасвим искључити: ако се за множински облик *снови* може рећи, иако је то неприродно, да су се они збијли један до другог, то се не може рећи за сингуларни облик *сан(ак)*. А управо је њиме пјесник био отпочео 518. стих: *збио џи се санакъ*, али је те четири ријечи прецртао и у продужетку написао: *збили џи се снови на Турчина* – [ВГ л. 6 об.; и претходни стих се у рукопису завршава повлаком, али је у првом издању она замијењена запетом]. Овдје треба подсјетити да је иста ријеч и у истом значењу (у облику једнине мушког рода, као и у рукопису *Горској вијенца*) употријебљена и у Вуковој пјесми *Женидба Максима Црнојевића*: „Зао санак, сестрићу

Јоване! / „Бог годии и Бог догодио, / „На тебе се таки санак збио! [...]“ (КАРАЦИЋ 1845: 541; КАРАЦИЋ 1988 V: 389–390), што је, како је оцијенио В. Латковић, још један доказ (Руси би рекли: лишнее доказательство) да се израз мора оптативно тумачити [види т. 4].

Према томе, можемо закључити, прво, да у 518. стиху није посвједочен радни глаголски придјев у функцији (крњег) перфекта *збїли се* са кратко-силазним акцентом на првом слогу и стих *нема* значење ‘твоји снови су се сабили, концентрисали на Турке’ (Његош, дакле, није овдје употребио дијалекатски акузатив умјесто књижевног локатива), и друго, у наведеном стиху је посвједочен радни глаголски придјев у функцији оптатива *збїли се* са дугоузлазним акцентом на првом слогу и стих *има* значење ‘нека се твоја страховања збуду (остваре, обистине) на потурицама, о њихову главу’ или, да цитирамо нашу формулацију из 1978. године, „нека се све несреће којих се бојиш и које те у мислима прогањају сруче на Турке“ [види т. 5]. Поновићемо: као могући контекстуални оквир стиха може послужити израз *га Бої га̄* [д̀аб̀б̀г̀д̀а̄].

Навешћемо анализирани стих у контексту реплике Вука Мићуновића а у формату критичког издања (МАРОЈЕВИЋ 2005а: 67–68):

Не држи нас [недржинас] овако владику
но отршај [нѡ^ѡтр̄шāј] оволико људства.
Свако гледа што ће [штѡће] чут од тебе,
а ти си се нешто замрсио –
нит што збориш нити нас отршаш [ѡтр̄шāш],
у образ си као земља доша,
сам се шеташ пољем без никога [бѣзникѡга],
нит што једеш нити заспат можеш –
крупно [кр̀упнѡ] нешто учиш у памети [упамѣти]
(збили ти се [збїлитисе] снови на Турчина!),
а ја зебем од много [ѡдмногѡ] мишљења.
[ГВ 509–519].

Претпоследњи стих реплике у критичком издању (МАРОЈЕВИЋ 2005а: 68) прати следећа текстолошка напомена:

518 *збїли ти се снови на Турчина* – фраз. ‘нека се твоје зебње остваре на потурицама’ [...] (уз позивање на одговарајући одјељак поглавља „Фразеолошка реконструкција“ у монографији *Текстологија Горскої вијенца* која је критичком издању приложена).

8. У наставку ове студије случаја размотрићемо најприје лексикографске интерпретације Његошевих глагола *збїти* и *збїти се*.

8.1. У једнотомном *Рјечнику* (уз пјесничка дјела П. П. Његоша) наводи се само неповратни глагол с једном потврдом, из *Свободијаге*: збїти, јѣм

сврш. сабити, стијеснити: у какву су тешку муку, / од турачке војске збјени (Св. VI 204–205) (СТЕВАНОВИЋ – БОШКОВИЋ 1954/1957: 56). – Лексикографска интерпретација је адекватна (потребна и у селективном рјечнику).

8.2. И у двотомном *Речнику језика Пејтра II Пејтровића Њејоша* наводи се неповратни глагол свршеног вида: збити, збијем, у два значења; примјером из *Свободијаве* илуструје се 1. значење *сабијти*, а стихом „врх мунарах топ му збио“ из пјесме „Одјекуј ми гласе, свиро...“ – 2. значење *збацти*, *бијењем сруши* *јорњи гео*, *обори*, али се одредници неосновано прикључује повратни глагол илустрован стиховима ГВ 517–519: ~ се¹ *сабијти се*, *сконценџиса* *се* (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 250).

8.3. У *Речнику Њејошева језика*, како је овај двотомни рјечник насловљен на корицама, наводи се из *Шћејана Малој* и стварни повратни глагол, хомоним претходно наведеног а у Њејошевом језику стварно не потврђеног (а који је у неким облицима само хомограф, у неким и хомофон): збити се², збӯд се сврш. *десити се*, *гојогити се* (СТЕВАНОВИЋ и др. 1983 I: 250), који ћемо навести у контексту синтаксичког периода а према нашем основном издању:

Ќ дā знādеш што се с њйма збило:
проста њина грднā погибија
што су од вās тамо изгинули
при грдилу и њином йскопу
што учини један од другбга
и од раје што су дочекали.

[ШМ 2070–2075].

Овом глаголу, стварно потврђеном: збити² се, збӯд се, треба и прикључити примјер који је и био предмет ове специфичне студије случаја.

9. Завршићемо ову студију случаја интертекстуалном паралелом с описом Стефана Митрова Љубише.

9.1. Стефан Митров Љубиша у своме издању *Горској вијенца* 518. стих завршава тачком и запетом, а претходни само запетом:

Kрупно nešto učiš u pameti,
Zbili ti se snovi na Turčina;
A ja zebem od mnogo mišljenja.

Уз сва три финална стиха реплике Љубиша везује по једну напомену (с тим што у анализираном стиху напомена стоји уз медијални такт: *snovi*):

- 517 Rgjavо misliš. (LJUBIŠA 1868/2017: 27 (нап. 7), сугласник *ћ* обиљежава се диграмом *gj*)
518 Sve sanjaš о Turcima. (LJUBIŠA 1868/2017: 27 (нап. 8))
519 A mene studen od mnogo mišljenja obuzima. (LJUBIŠA 1868/2017: 27 (нап. 9))

9.2. Интертекстуалну паралелу наводимо из Љубишине приповијести *Пој Андравић нови Обилић*: Провидник се насмије: „Што су вам се збили снови на Турчина? Не мисли се паши на вас, но чека час по час од султана сјекиру за врат, а откад сте стали на мир са Спичанима, нема ни рад шта. То вас неко страши и воду мути како би боље уловио рибицу. Чувајте се од домаћијех паша и бегова, а за Турке ја ћу се старати нека вас глава не боли.“ (Љубиша 2001: 118; уп.: Љубиша 1924: 154).

9.3. Потпуно је извјесно да је наведена упитна реченица заправо конкретизација сопственог коментара *Горској вијенца* – и парафраза погрешно схваћеног Његошевог стиха, који је стварно уметнута узвична оптаивна конструкција. Примјером би се могао образложити жанр *ант и к р и л а т е м а* – Његошевих стихова који се погрешно тумаче и погрешно примјењују. Други такви примјери могу бити стихови *Нека буде борба нејресџана* и *Нека буде шџио биџи не може* [види т. 1(8)], који се из неутралне условне реченице оригинала у антикрилатемама преносе у експресивну узвично интонирану императивну конструкцију.

ИЗВОРИ

- ВГ: *Виенац њорскій* [факсимил аутографа рукописне верзије *Горској вијенца* Петра Петровића Његоша из 1846. године, у: Александар Карађорђевић 1931; Миловић 1982; Павићевић 1985: 5–41].
- ГВ: Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац* [у: Медаковић 1847: 1–116 (прво издање); Маројевић 2005а: 35–222 (критичко издање); Маројевић 2018: 161–268 и Маројевић 2021: 201–327 (основно издање); акценатско издање је у рукопису].
- СП: Петар II Петровић-Његош, *Сјрвовод ѓраћу С. Милуџиновића* [у: Маројевић 2022^а: 144–146 (основно издање); Маројевић 2022^б: 25–27 (критичко издање); Маројевић 2024: 23–25 (акценатско издање)].
- ШМ: Петар II Петровић-Његош. *Шћейан Мали* [у: Маројевић 2020: 19–225 (репринт првог издања), 227–486 (критичко издање), 1011–1153 (акценатско издање), Маројевић 2018: 289–449 и Маројевић 2021: 347–533 (основно издање)].

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- КАРАЂОРЂЕВИЋ, Александар (прир.): А. [= Александар Карађорђевић]. Петар Петровић Његош. *Виенац њорскій*. (Аутограф). Тисак и уметничка опрема књиге Ј. Бласника Насл. – Љубљана, [1931]. (С релефом обновљене Његошеве капеле на корици).
- БАНАШЕВИЋ, Н[икола]. К тумачењу „Горскога Вијенца“. *Лейоџис Маџице срџске* (Нови Сад) ХСІХ 306/1 (октобар 1925): 57–59.
- БАНАШЕВИЋ, Никола (прир.). П. П. Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. Београд: Српска књижевна задруга, 1973.

- БАНАШЕВИЋ, Никола (прир.). П. П. Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. Седмо издање. Београд: Српска књижевна задруга, 1993.
- БОШКОВИЋ, Радосав, Видо ЛАТКОВИЋ (прир.). Петар Петровић Његош. *Горски вијенац*. (Текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић. Биљешке и објашњења написао Видо Латковић). Београд: Просвета, 1952. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 3). (Прво издање.)
- БОШКОВИЋ, Радосав, Видо ЛАТКОВИЋ (прир.). Петар Петровић Његош. *Горски вијенац*. (Текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић. Биљешке и објашњења написао Видо Латковић). Београд: Просвета, 1957. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 3). (Допунски тираж првог издања.)
- ВУКОВИЋ, Јован]. Целокупна дела П. П. Његоша, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* (Београд) XXI/3–4 (1955): 331–347.
- ВУЛОВИЋ, Свет[ислав]. *Њећушев „Горски вијенац“ у немачком преводу*: Прештампано из „Самоуправе“. Београд, 1886. (Претходно објављено у: *Самоуправа*, Београд, 18. јуна 1886, I, бр. 40, 1–2; 19. јуна 1886, I, бр. 41, 1–2; 20. јуна 1886, I, бр. 42, 1–3; 22. јуна 1886, I, бр. 43, 1–2; 17. јула 1886, I, бр. 64, 2–3; 19. јула 1886, I, бр. 66, 1; 20. јула 1886, I, бр. 67, 1; 22. јула 1886, I, бр. 69, 1; 24. јула 1886, I, бр. 71, 1; 27. јула 1886, I, бр. 73, 1–2).
- ВУШОВИЋ, Данило. *О Њећушевом језику*. Приредио [и предговор *Научно дјело Данила Вушовића* написао] Драго Ћупић. Подгорица: Октоих, 2004.
- ГОЛНИЋ, Лабуд. Прилошци к коментару „Горскога Вијенца“. *Јавор* (у Новом Саду) XVIII/40, 41 (6. и 13. октобра 1891), 637–639, 652–655; Прилошци ка коментару „Горскога Вијенца“. *Јавор* (у Новом Саду) XVIII/50 (15. децембра 1891): 794–797.
- ЋУКИЋ, Т[рифун]. П. П. Његош. *Горски вијенац*. Предговор и коментар Т. Ћукића. Београд: Издавачко и прометно а. д. Југоисток, 1941.
- ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица. Јован Вуковић као његошолог. *Животи и дјело академика Јована Вуковића*: Зборник радова са научног скупа [...] одржаног у Плужинама 08. и 09. новембра 2003. Подгорица: Редакција монографије Пива и Пивљани, Скупштина општине Плужине, 2004, 39–47.
- ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица. „Збили ти се снови на Турчина“ : П. П. Његош, *Горски вијенац*, 518. *Гласник одјељења умјетности Црнојорске академије наука и умјетности* (Подгорица) 25 (2007): 51–68.
- КАРАЦИЋ, Вук (прир.). *Српске народне њесме*. Скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карацић. Књига друга, у којој су пјесме јуначке најстарије. У Бечу: У штампарији Јерменскога манастира, 1845.
- КАРАЦИЋ, Вук (прир.). Сабрана дела Вука Карацића. Књ. V. *Српске народне њесме*. Књига друга: 1845. Приредила Радмила Пешић. Београд: Просвета, 1988.
- КОВАЧЕВИЋ, Божидар (прир.). *Горски вијенац*. Историческо собитије при свршетку XVII вијека. Сочиненије Петра Петровића Његоша. Београд: Луча, библиотека Задруге професорског друштва, 1940.

- Латковић, Видо. Неколико места у „Горском Вијенцу“ (поводом 9 издања Г. В. с коментаром г. Решетара). [1]. *Зайиси* (Цетиње) III, књ. V/6 (децембар 1929): 351–355.
- Латковић, Видо. Неколико места у „Горском вијенцу“ (поводом коментара г. Решетара). (2). *Зайиси* (Цетиње) IV, књ. VI/3 (март 1930): 152–156. (За први дио критике види: Латковић 1929).
- Љубиша, Стефан Митров. *Пријовијесџи црногорске и ѓриморске*. Скупио и сложио Стјепан Митров Љубиша, Београд: Српска књижевна задруга, 1924.
- Љубиша, Стефан Митров. *Дјела*. Приредио Ново Вуковић. Подгорица: ЦИД, 2001.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. (Критика на књигу: Стевановић 1976). *Јужнословенски филолоџи* (Београд) XXXIV (1978): 215–225. (Прештампано у ијекавизираним облику у: Маројевић 1999, 131–145).
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Горски вијенац (1847–1997): У сусрет критичком издању. *Ријеч* (Никшић) III/2 (1997): 41–63. (Прештампано у: Маројевић 1999, 11–50).
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Горскога вијенца антикоментари. [I] (Александра Младеновића, љета господњег 1997). *Библиоџрафски вјесник* (Цетиње), XXVII/2–3, (1998): 73–85. (Прештампано у: Маројевић 1999, 161–184).
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. *Горски вијенац: изворно чииање*. Никшић: Никшићке новине – Београд: Унирекс, 1999. (Његошев гласник. Књ. I).
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Горскога вијенца антикоментари. II (Александра Младеновића, љета господњег 1999). *Библиоџрафски вјесник* (Цетиње) XXIX/1 (2000): 175–188.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005а.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Монолог владике Данила „*Бе је зрно клицу замейнуло...*“ (критика досадашњих тумачења и научно издање текста). *Радови* (Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци) 8 (2005б): 11–51.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма. Горски вијенац. Шћейан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоеџија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Удружење за неговање Његошевог дела, 2018.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Шћейан Мали*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД – Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 2020.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило (ред.). Петар II Петровић-Његош. *Луча микрокозма. Горски вијенац. Шћейан Мали. Ноћ скуйља вијека*. Основно издање. Ортографија и ортоеџија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2021.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Његошев *Сировод ѓраћу С. Милуџиновића* (с текстолошког и версолошког становишта). *Сџудује срџске и словенске*. Серија I. *Срџски језик* (Београд) XXVII (2022а): 109–146.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. *Сировод ѓраћу С. Милуџиновића*: (Пјесма-некролоџ Петра II Петровића-Његоша), *Окџоих* (Подгорица) XII/13 (2022б): 25–52.

- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Пронађен оригинални рукопис Његошеве пјесме *Сировод ѓра-ху С. Милутиновића* (I). *Књижевност и језик* (Београд) LXX/2 (2023): 243–254.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. Пронађен оригинални рукопис Његошеве пјесме *Сировод ѓра-ху С. Милутиновића* (II). *Књижевност и језик* (Београд) LXXI/1 (2024): 13–25.
- МЕДАКОВИЋ, Милорад (прир.): *Горскій віенаць* [.] Историческо событіє при свршетку XVII віека. Сочиненіє П[етра] П[етровића] Н[ѣгоша,] владыке црног[р]скога. У Бечу: словима ч[астнихъ] о[таца] мехитариста, 1847. Факсимил првог издања објављиван је као посебна књига (Цетиње: Обод, 1963; Цетиње: Музеји Цетиње, 1984; Цетиње: Народни музеј Црне Горе, 2010; Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 2017) и у саставу јубиларног издања (Павићевић 1985: 43–169)) (наводимо важнија издања).
- МИЛОВИЋ, Јевто М. *Рукопис „Горској вијенца“ Пејтра II Пејтровића Њејоша*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности, 1982.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (прир.). Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац*. Приредно Александар Младеновић. Цетиње: Обод, 1996.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. О неким напоменама уз данашње издање „Горског вијенца“, *Ријеч* (Никшић) V/1–2 (1999а): 10–23.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. Неаргументованост и недобронамерност једног чланка. *Библиографски вјесник* (Цетиње) XXVIII/1–2–3 (1999б): 85–94.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар (прир.). Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац*. Приредио Александар Младеновић. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 2005. (Сабрана дјела. Критичко издање. Књ. II).
- НАЗЕЧИЋ, Салко (прир.). Петар Петровић Његош. *Горски вијенац*. Са коментаром С. Назечића. [Сарајево]: Свјетлост, 1947.
- ПАВИЋЕВИЋ, Бранко (ур.): Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности и др., 1985. Издање садржи факсимил рукописа (стр. 5–41) и репринт првог издања (стр. 43–169).
- РАДОВИЋ, Ђуза (ред.): Владимир Поповић. *Њејош и наше вријеме*; П. Петровић Његош. *Горски вијенац*. 1847–1947; Ђуза Радовић. Редакција и Коментар. Загреб: Просвјета, 1947.
- РЕШЕТАР, Милан (прир.). *Горски вијенац* владыке црногорскога Петра Петровића Његоша. Увод и коментар написао Милан Решетар. У Загребу: штампала „Дионичка тискара“, 1890.
- РЕШЕТАР, Милан (прир.). *Горски вијенац* владыке црногорскога Петра Петровића Његоша. Протумачио га Милан Решетар. Једанаесто, државно, издање. [Друго издање с коментаром Милана Решетара]. У Биограду: Државна штампарија, 1892.
- РЕШЕТАР, Милан (прир.). *Горски вијенац* владыке црногорскога Петра Петровића Његоша. Осмо издање с коментаром Милана Решетара. Биоград: Издање С. Б. Цвијановића, 1923.
- РЕШЕТАР, Милан (прир.). *Горски вијенац* владыке црногорскога Петра Петровића Његоша. Девето издање с коментаром Милана Решетара. Биоград: Издање С. Б. Цвијановића, 1928.

- РЕШЕТАР, Милан (прир.). *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Десето издање с уводом и коментаром Милана Решетара. Београд: Државна штампарија, 1940.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Језичка ѿумачења у коменѿарима Њеѿошева Горској вијенца*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1976.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *О језику Горској вијенца*. Београд: Српска академија наука и уметности, Научна књига, 1990.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Радосав Бошковић. *Рјечник* (уз пјесничка дјела П. П. Његоша). (Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић). Београд: Просвета, 1954. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6). (I издање).
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Радосав Бошковић. *Рјечник* (уз пјесничка дјела П. П. Његоша). (Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић). Београд: Просвета, 1957. (Цјелокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6). (Додатни тираж I издања).
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило и др. *Речник језика Пејѿра II Пејѿровића Њеѿоша*. (На корицама: *Речник Њеѿошева језика*). Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. I: А–О. Београд: Српска књижевна задруга и др., 1983.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило и др. *Речник језика Пејѿра II Пејѿровића Њеѿоша*. (На корицама: *Речник Њеѿошева језика*). Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. II: П–Ш. Београд: Српска књижевна задруга и др., 1983.
- СТОЈАНОВИЋ Љуб[омир]. (Критика издања: Решетар 1890). *Просвејѿни ѿласник* (Београд) XII/1–2 (1891): 57–67.
- СТОЈАНОВИЋ Љуб[омир]. (Критика издања: Решетар 1923). *Просвејѿни ѿласник* (Београд) XL/5, 6 (1923): 331–334, 394–397 (друге пагинације).
- ТОМАНОВИЋ, Ј[азар]. (Критика издања: Решетар 1890). *Нова Зеѿа* (уређује Ј. Томановић, Цетиње) III/1 (јануар 1891): 22–25.
- ТОМОВИЋ, Слободан. *Коменѿар Горској вијенца*. Никшић: Универзитетска ријеч – Београд: Партизанска књига, 1986.

*

- BARAC, Antun (прir.). P. P. Njegoš. *Gorski vijenac*. U spomen stogodišnjice prvog izdanja. (Priredio: Antun Barac). Zagreb: Matica hrvatska, 1947.
- LJUBIŠA, S[tefan Mitrov] (прir.). *Gorski vijenac*. Historički dogagjaj pri svršetku sedamnaestog vijeka. Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumaćenjem S. Ljubiša. Izdala o svom trošku *Matica Dalmatinska*. U Zadru: Tiskom Narodnoga Lista, 1868; Fototipско izdanje: Muzeji i galerije Budve, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, 2017.

Радмило Н. Мароевич

СТИХ ПОЭМЫ «ГОРНЫЙ ВЕНЕЦ» ПЕТРА II ПЕТРОВИЧА-НЕГОША
„Збили ти се снови на Турчина!“ [ГВ 518]
(в морфологическом и семантическом аспектах)

Резюме

В серии статей, которая продолжается настоящей работой, рассматриваются лексические и фразеологические единицы, используемые сербским прозаиком эпохи реализма Стефаном Митровичем Любишей в сборнике «Рассказы черногорские и приморские», и они сопоставляются с контекстами произведений сербского поэта эпохи романтизма Петра II Петровича-Негоша с точки зрения лингвистики, поэтики и лингвокультурологии. Анализ проводится, а также проверяется методология исследования, на материале лексических и фразеологических единиц рассказа Любиши «Поп Андрович навый Обилич».

Исследование преследует две общие задачи: во-первых, выявить дополнительные аргументы, способствующие правильному пониманию «темных мест» и вообще лексических и фразеологических единиц в произведениях Негоша; во-вторых, проследить возможное влияние поэта Негоша на язык и стиль прозаика Любиши, явившегося и первым комментатором поэмы «Горный венец».

В работе применяется интертекстуальный сопоставительный подход: пример, засвидетельствованный в рассматриваемом рассказе, сравнивается с контекстом поэмы Негоша «Горный венец» и с комментариями этой поэмы самого Стефана Митровича Любиши

Специфика данного этюда состоит в том, что в нем автор фокусируется на вопросах фразеологической транспозиции (в данном случае – на вопросе перехода свободных словосочетаний во фразеологический тип «антикрылатых слов» и «антикрылатых выражений»).

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
radmilo@mail.ru

Примљен: 8. октобра 2023.
Прихваћен за штампу новембра 2023.